

III. PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA

Adam Czerniak, Tomasz Dołęgowski, Jacenty Siewierski, *Religie światowe wobec współczesnych wyzwań gospodarczych*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2011, ss. 234.

Recenzowana książka to rezultat pracy trzech Autorów, prezentujących różne doświadczenie, podejście i poglądy. Efektem jest interdyscyplinarna analiza socjologiczna, ekonomiczna, polityczna oraz teologiczna podejmująca i komentująca współczesne kwestie, znane nie tylko świadomemu sprawcy profesorowi czy studentowi, ale także otwartemu na współczesność czytelnikowi, opierającemu swoją wiedzę o gospodarce światowej na powszechnych i często ograniczonych przekazach medialnych. Jest to niewątpliwie największa zaleta publikacji.

Przedmiotem recenzowanego opracowania są wzajemne relacje między religią, czy szerzej rozumianymi wzorcami kulturowymi (wywodzącymi się z religii), a współczesnymi wyzwaniami ekonomicznymi. Obszar tematyczny książki jest wynikiem splotu wielu czynników. Od wieków istnieje bowiem problem określenia roli i znaczenia religii. Publikacja tego zagadnienia nie rozwiązuje, ale przedstawia aspekty społeczne i gospodarcze, pomagające potencjalnemu czytelnikowi w indywidualnej interpretacji.

Na pozór zastanawiająca jest współzależność religii i gospodarki. Z lektury treści książki wynika jednak bardzo wyraźny związek między tym obszarami. Religia, między innymi kształtując postawy, w pośredni i bezpośredni sposób wpływa na gospodarkę. A wpływ ten, jak pokazuje omawiana książka, jest niewątpliwie znaczący i nie można go zignorować. Moralność, wartości, kultura są nieodłącznymi aspektami każdej społeczności.

Czynnikiem, który rzutuje na wyrażane przez Autorów oceny i poglądy, jest ostatni kryzys gospodarczy. Jest on w ich ocenie przede wszystkim kryzysem zaufania. Autorzy nawiązują również do zjawiska globalizacji, gdyż dotyka ona zarówno gospodarki, jak i religii i etyki. Ani gospodarki, ani tym bardziej religii nie można sprowadzić do jednego wymiaru czy poziomu analiz. Siłą publikacji jest w tym kontekście szerokie podejście do tematu i poziomów interpretacji: od spojrzenia globalnego, przez poziom narodowy, po analizy na poziomie mikroekonomicznym, a nawet indywidualnych jednostek.

Jak już powiedziano, publikacja przedstawia trzy odrębne perspektywy na szeroko rozumianą kwestię religii i kultury oraz ich wpływu na życie gospodarcze. Jest to zarówno siłą publikacji (dzięki wielowymiarowości i kompleksowości), jak i jej słabym punktem. Wynika on z braku spójności między częściami, różnego nie tylko podejścia (co jest logiczne i nie dziwi), lecz także takich niuansów, jak styl pisania, opracowanie przypisów czy stosowana terminologia. Dlatego też w dalszej części recenzji skupię się na trzech częściach niejako oddzielnie.

Rozdział I – autorstwa Tomasza Dołęgowskiego – to teoretyczne kompendium wiedzy na temat współczesnych religii i ich wpływu na gospodarkę, również w kontekście ostatniego kryzysu i globalizacji. Autor stopniowo wplata nowe wątki i przemyślenia, uzupełniając je fachową terminologią i naukową interpretacją. Przedstawia wizje, założenia, wartości i odniesienia w kontekście etyki życia gospodarczego, kolejno: chrześcijaństwa, buddyzmu, islamu, judaizmu, konfucjanizmu, hinduizmu i w końcu taoizmu. Z opisu wyłania się obraz religii jako siły budującej kapitał społeczny oraz nieformalne otoczenie instytucjonalne. Tomasz Dołęgowski często odwołuje się do tekstów źródłowych, a nie do ich interpretacji, czyniąc z publikacji idealny punkt wyjścia dalszych analiz. Po bogatym, obszernym teoretycznym wprowadzeniu Autor podejmuje dyskusję o roli duchowości w kształtowaniu etosu gospodarczego, przewagi konkurencyjnej oraz przyszłego modelu gospodarki światowej.

Rozdział ten jest bardzo opisowy i precyzyjny, jednakże – moim zdaniem – Autor zbyt oszczędnie dzieli się osobistymi przemyśleniami na temat omawianych zagadnień. Z drugiej strony, niewątpliwą

siłą tej części publikacji jest to, że precyzyjnie identyfikuje niebezpieczeństwa interpretacji i jednoznacznie określa swoje podejście. Taka perspektywa ułatwia czytelnikowi lekturę oraz podwyższa jakość odbioru, a Autorowi zapewnia metodologiczne bezpieczeństwo. Usprawiedliwia to tym samym niektóre wartościujące stwierdzenia.

Dla szerokiego gremium odbiorców niewątpliwym walorem tej części recenzowanej publikacji jest odniesienie się przez Autora również do kwestii współczesnych i jak najbardziej aktualnych z praktycznego punktu widzenia, takich jak CSR (społeczna odpowiedzialność biznesu) czy kodeksy etyczne przedsiębiorstw. Część ta jest ciekawa, choć w treści chwilami dość dogmatyczna. Zbyt mało miejsca, wbrew zapowiedziom, poświęcono kryzysowi i sposobom jego przezwyciężania. Pozytywnym akcentem kończącym pierwszą część publikacji jest zwrócenie uwagi na implikacje dla Polski i jej umieszczenie w opisywanej wcześniej mozaice relacji gospodarka–religia. Autor nie tylko szuka relacji między teorią a polską praktyką, idzie o krok dalej, szukając w polskiej historii i tradycji wyjaśnień i usprawiedliwienia obecnego stanu rzeczy.

Rozdział II – autorstwa Jacentego Siewierskiego – to syntetyczne zestawienie azjatyckiego i zachodniego modelu rozwojowego. Nie jest to jednak jedynie teoretyczny rejestr dostępnej wiedzy na temat obu kręgów kulturowo-religijnych, ale dogłębna i atrakcyjna analiza historii, początków i ewolucji obu regionów. Autor rozpoczyna rozważania od kluczowej w tym kontekście definicji kultury – są to „określone w danym środowisku wzory kulturowe” (s. 116). Na wzory te składają się z kolei przekonania i wartości, manifestujące się również w działaniach gospodarczych. Mogą one z jednej strony sprzyjać wzrostowi, z drugiej jednak – stanowić jego hamulec. Wątek ten kontynuowany jest w rozdziale następnym.

Dzieląc dorobek ludzkości na zakorzenioną w mentalności kulturę oraz wytwory – instytucje cywilizacyjne, Autor konstruuje tezę, że „rozwój gospodarczy (modernizacja) przynosi sukcesy, gdy transferem instrumentów cywilizacyjnych towarzyszy zachowanie tożsamości kulturowej społeczeństwa” (s. 117). Dalsze rozważania konsekwentnie potwierdzają przyjęte założenie. Faktem jest, że wzrost gospodarczy Azji Wschodniej wymagał przyjęcia zasad wolnego rynku i podstawowych regulacji prawnych. Prawdą jest również, że region ten miał w tym zakresie ponad stuletnie opóźnienie w stosunku do Europy Zachodniej. Jednak nie ulega wątpliwości również to, że unikalne cechy społeczeństwa, wynikające z wzorców kulturowych, pozwoliły w niedługim czasie doścignąć, a nawet, jak pokazują przywoływane dane, w niektórych momentach prześcignąć kraje Zachodu. Autor daje nie tylko analizę historyczną, opis bieżącej sytuacji gospodarczej regionów, lecz także kreśli wizję przyszłości.

Za podsumowanie tego rozdziału może posłużyć sformułowana na stronie 162 teza: „kapitalizm zachodni i kapitalizm azjatycki różnią się tkwiącą u ich podłoża orientacją kulturową [...], dziedzictwo kulturowe Azji okazuje się nadal żywotne i stymulujące rozwój gospodarczy, podczas gdy dziedzictwo kulturowe Zachodu zostało zdemolowane przez logikę rynku i prymat praw jednostki”. Nie oznacza to, że Jacenty Siewierski bezkrytycznie odnosi się do kultury azjatyckiej. Wzorce kulturowe w pewnym momencie, jak to się dzieje obecnie w Japonii, stanowią hamulec wzrostu. Autor pokazuje więc plusy i minusy każdego wzorca kulturowego. Stanowi to kolejną zaletę tej części opracowania. Atutem tej części są również wyjątkowo szczegółowe i dopełniające całość komentarze Autora zawarte w przypisach. Autor przywołuje zarówno klasyków, jak i współczesne źródła, nie tylko cytując tezy, lecz także podejmując z nimi ciekawą, niekiedy odważną polemikę.

Ostatni rozdział – autorstwa Adama Czerniaka – opisuje wpływ religii islamu na islamski system bankowy. Bankowość islamska to termin opisujący przyjęty w krajach muzułmańskich sposób alokacji kapitału. Odpowiada on zasadom zapisanym w świętych księgach islamu i jest zakorzeniony w tradycji muzułmańskiej. Jest to część islamskiego systemu finansowego, ustanowiona jako alternatywa dla klasycznej bankowości komercyjnej. Autor jednak, przywołując szereg rzeczowych argumentów, dochodzi do wniosku, że oba rodzaje bankowości pod względem konstrukcji prawnej nie różnią się znacznie. Różnica wynika z odmiennych sposobów ujmowania bankowości, lecz na poziomie analizy skutków – są one bardzo zbliżone. „Bankowość islamska jest zatem raczej fasadą prawnoterminologiczną zasłaniającą mechanizmy rynkowe znane z bankowości klasycznej” (s. 229).

Rozdział ten, bogaty w przypisy i odwołania, pozostawia jednak w czytelniku pewien niedosyt – tworzy wrażenie, że stanowi jedynie streszczenie literatury przedmiotu. Brakuje innowacyjnego podejścia Autora do poruszanych zagadnień. W poprawny z metodologicznego punktu widzenia sposób opisuje zasady działania bankowości islamskiej.

Mimo krytycznych uwag uważam, że publikacja jest bardzo wartościowa i powinna znaleźć się w kanonie lektur, i to nie tylko studiów ekonomicznych. Zawarte w niej teksty tworzą złożony obraz związków świata religii z życiem gospodarczym. Pokazują również, że związki te istniały i wpływały na siebie od wieków – i zapewne warunkować się będą w przyszłości. Jest to o tyle ciekawe, że każdy z nas w obu tych sferach uczestniczy: jako członek społeczności i jako uczestnik bogatego życia gospodarczego. Praca stanowi pomocne ramy odniesienia w interpretacji codziennych zdarzeń. Codziennie bombardowani jesteśmy ogromem informacji gospodarczych, faktami bez dostatecznego wyjaśnienia. Publikacja pokazuje wymiary takiej interpretacji. Jest to obowiązkowa lektura dla teoretyków i amatorów, rzucająca kulturowe światło na bezwzględne fakty, liczby i rankingi.

Autorzy, wychodząc z różnych punktów widzenia, spójnie uzmysławiają i argumentują potrzebę etycznej refleksji nad gospodarką, szczególnie w kontekście globalizacji i kryzysu. Dlatego też książka *Religie światowe wobec współczesnych wyzwań gospodarczych* jest cennym punktem odniesienia dla komentatorów współczesnego świata. Po lekturze recenzowanej książki czytelnik nie powinien mieć wątpliwości, co do znaczenia zagadnień moralności, etyki i wartości kulturowych i religijnych. Może pomoże mu to w kształtowaniu pokolenia bardziej świadomego moralności i zagrożeń nieprzestrzegania społecznych wartości? To za daleko idący wniosek. Omawiana publikacja do mnie trafia i mam nadzieję, że każdego czytelnika, który zetknie się z książką skłoni do refleksji. Czego czytelnikom i Autorom życzę.

Jagoda Dworek
jagodadworek@yahoo.com

Maria Jastrzębska, *Finanse jednostek samorządu terytorialnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, ss. 283.

Od ponad 20 lat problematyka finansów samorządowych jest przedmiotem zainteresowań osób badających funkcjonowanie sektora publicznego. W ostatnich latach zainteresowanie tymi finansami wyraźnie wzrosło, ponieważ jednostki samorządu terytorialnego wykonują coraz więcej zadań publicznych i dysponują coraz większą częścią środków publicznych. Badacze zajmujący się problematyką finansów tych jednostek poszukują odpowiedzi między innymi na pytania dotyczące efektywności gospodarowania zasobami pieniężnymi będącymi w ich dyspozycji. Powszechnie przyjmuje się, że efektywność ta w jednostkach samorządu terytorialnego jest wyższa niż w innych podmiotach sektora finansów publicznych, ale w wielu dziedzinach działalności gmin, powiatów i województw potrzebne są zmiany¹.

W ślad za przeobrażeniami zachodzącymi w samorządzie terytorialnym pojawiają się nowe opracowania, których wnikliwa lektura pozwoli zgłębić istotę finansów jednostek samorządowych, zapoznać się z zasadami gospodarowania środkami publicznymi oraz dostarczy wiedzy z zakresu nowoczesnych instrumentów finansowania działalności tych jednostek i narzędzi podnoszenia efektywności gospodarowania środkami publicznymi. Jednym z nich jest recenzowana pozycja.

Książka Marii Jastrzębskiej składa się z dziesięciu rozdziałów, ułożonych w logicznej kolejności. W pierwszym rozdziale Autorka przedstawiła istotę samorządu terytorialnego w Polsce. W drugim wyjaśnione zostały najważniejsze pojęcia związane z finansami jednostek samorządu terytorialnego, takie jak: zakres tych finansów, gospodarka finansowa i system finansowy oraz samodzielność finansowa tych jednostek. Kolejne dwa rozdziały poświęcone zostały budżetowi i gospodarce budżetowej jednostek samorządu terytorialnego. W rozdziale piątym zawarto rozważania na temat modeli systemu dochodów jednostek samorządu terytorialnego oraz konstrukcji prawnej dochodów tych jednostek w Polsce. Problematyka wydatków budżetowych wymienionych jednostek jest przedmiotem rozdziału szóstego. Autorka rozpatruje w nim nie tylko ich istotę i rodzaje, lecz także analizuje przyczyny i skutki wzrostu. Zwraca także uwagę na czynniki sprzyjające zachowaniu racjonalności

¹ B. Filipiak, *Finanse samorządowe. Nowe wyzwania bieżące i perspektywiczne*, Difin, Warszawa 2011, s. 9.